

מעלת האומה הישראלית בסגולה ולא בבחירה - המשך (צה)

הוא (=אדם הראשון) הוליד ילדים רבים²¹³. איש מהם לא התאים להיות ממלא מקום אדם²¹⁴ זולת הַבֵּל, כי הוא דמה לו²¹⁵. וכאשר הרג אותו קין אחיו מתוך

הערות - ילמד עניים דרכו

213 בראשית ה,ג-ד: "ויחי אדם שלושים ומאת שנה ויולד בדמותו כצלמו... ויהיו ימי אדם אחרי הולידו את שת שמונה מאות שנה ויולד בנים ובנות". רק מי מהבנים שנקרא בשם, היה "בן אלוהים" ושאר ה"בנים ובנות" לא היו במעלה זו.

למעשה לפי ריה"ל גם פרשות בראשית-נח הן פרשות ישראליות לחלוטין ולא אוניברסליות. התורה מספרת במרוכז רק על ישראל. זה חוזר לדבריו בסעיפים כו-כז שהתורה היא תורה ישראלית ופונה רק לישראל.

למעשה ספר בראשית הוא ספר היצירה. הוא פותח בקצרה ביצירת הקומות - דומם, צומח, חי, מדבר - ומספר בהרחבה על תהליך היצירה האלוהית של "ישראל", עד סוף הספר. וכפי שאמר ריה"ל בסעיף מז, אנו סופרים את ימי הבריאה משנות "בני האלוהים" כי אז התחיל התהליך של יצירת ישראל, על ידי הדבר האלוהי ששרה באדם הראשון. בעוד שספר בראשית מתאר את ההריון, ספר שמות מתאר את לידת ישראל והופעתם בעולם.

214 אחד הקשיים להבחנה בין ישראל לאומות הוא שכולם באו ממקור אחד - אדם הראשון. כיצד אפוא נוצר פיצול מהותי בין ישראל לאומות (עיינין בדרך השם ב,ד,א בניסוח השאלה)? תשובת ריה"ל מפתיעה: כמו בעולם הגנטי הטבעי, לא כל הבנים זוכים לכלל הגנים של האב. למעשה הגן האלוהי יש לו הזדמנות לעבור רק לבן אחד, כמו שניכר בהיסטוריה של בני האלוהים, עד בני יעקב. ועיינין בנצ"ב, העמק דבר, בראשית, א,כו-כז: "לא אמר ה' נעשה נפש חיה כדמותנו ואחר כך יקרא אדם". וכמו שכתוב באמת להלן ה,ב 'ויקרא את שם אדם'. אבל לשון 'נעשה אדם' - הוא שאין צריך לקריאת השם. אלא תכונתו מורה כי הוא אדם. אבל אם כן קשה על מה כתיב אחר כך שקרא הקב"ה שם אדם? משמע שנצרך לקריאת שם! וכמו שכתבתי בשם 'שמים וארץ'? אלא כך הדבר: דמשונה האדם מכל המינים. דכל המינים נבראו באופן שכל מין שווה בתכליתו ובתכונתו. משא"כ האדם, עלה במחשבה שיהא בשתי תכונות, האחת - יהא דבוק באלוהיו עומד ומשמש בארץ כמלאך בשמים. והשנייה - שיהא מדיני ועושה צרכיו, אף על גב שמכל מקום יעשה רצון ה', אבל אינו במעלת הראשון. והנה בתכונה הראשונה - הוא אדם ממילא, מלשון אדמה לעליון, באשר הוא בדמות אלוהים. והיינו שבו כלול כל כוחות הבריאה והוא מושל בכל... 'בצלם אלוהים': הטבע כולו נכלל בו. ומשעה שעלה במחשבה ובדבור שיהיה הטבע, אז נקרא המקום ב"ה בשם אלוהים. ואחר שכל הטבע נכלל באדם, הרי הוא בצלם אלוהים. אבל זה אינו אלא באדם המעלה וכמו שהיה לפני החטא. ואחר כך: 'זכר ונקבה ברא אותם' - לא בא הכתוב לפרש בזה המין שהיה זכר ונקבה יותר מכל הברואים, אלא ללמדנו שהמה שני בריות כאשר מבואר להלן..."

שאלה אחרת שעולה היא מדוע יצר הקב"ה שתי מדרגות של בני אדם מאותו אב? התשובה לכך נמצאת במאמר ב,מד שם מתברר שמטרת הבידול הישראלי היא שעל ידי עבודתם הם ישיעו ויעלו את הכל. על כן חייב היה להיות קשר בראשיתי בין ישראל לאומות, כגוף אחד שהלב והאיברים קשורים זה בזה ומשפיעים זה על זה. עיינין שם וכן במאמר ג,כג; ב,גד. ועיינין אוה"ק ב, עמ' תלט.

215 ריה"ל מסביר באופן נפלא מדוע ירדה אש לקרבנו של הבל ולא לקרבן קין, אף שהוא הביא ראשון: הבל היה מבני הסגולה, וקין - לא. מהיכן אנו יודעים שהבל היה בעל סגולה? נאמר על שת: "ויולד בדמותו כצלמו" - הרי שהיה בעל סגולה, וכן נאמר עליו: "כי שת לי אלוהים זרע אחר תחת הבל, כי הרגו קין". ממאמר ב,יד משמע שריה"ל מסביר שמטרת הבאת הקרבנות של קין והבל היתה לבדוק מי הוא בן הסגולה, בדומה למעשה אליהו בהר הכרמל (אלא ששם היתה הבדיקה מיהו האל האמיתי, ואילו כאן - מי הבן הנבחר לעבודתו).

מסלול 1: יום ב לפרשת תולדות
מסלול 2: יום ד לפרשת חיי שרה

קנאה²¹⁶ על דרגה זאת²¹⁷, ניתן לו כפיצוי שֶׁת אשר דמה לאדם²¹⁸ והיה סגולתו וגרעינו. זולתו היו כקליפות²¹⁹ וכתמרים גרועים. וסגולת שֶׁת — אנוש. כן נדבק הדבר בנח באמצעות יחידיים, שהיו גרעין, דמו לאדם ונקראו בני אלהים. היתה להם שלמות במבנה, במידות, באריכות-חיים, בידיעות וביכולת. על-פי משך חייהם חושבו השנים מאדם עד נח²²⁰. וכן מנח עד אברהם.

הערות - ילמד ענויים דרכו

216 קנאה דומה, מספרים חז"ל במדרש, היתה בין הנחש לאדם, וכן בין הלכנה לשמש. והכוונה שכיוון שכל העילוי של העליון הוא כדי שישפיע וירומם את התחתון ממנו, צריך התחתון להגיע למצב של "ביטול" על מנת לקבל.

אולם בין בני הסגולה לקליפות הקנאה חמורה כפליים. זאת הן מפני שהאומות הן בעלות בחירה ויכולות להיאבק על מקומן, הן מפני שמבחינת ההצלחה בעולם הזה הן גדולות מבני הסגולה, שהרי מדרגתן השכלית וטבעיותן מאפשרות להן להצליח בעולם הזה. בני הסגולה, לעומת זאת, אין להם בטבע הצלחה בעולם הזה כי אם על דרך הנס, ולזה צריכים הם להיות ראויים להשגחה הניסית. לכן כלפי חוץ, במבט הטבעי, נראה שקין, ישמעאל, עשו וקורח ראויים יותר להיות הנבחרים מהבל, יצחק, יעקב ואהרן (ואכן כלפי חוץ היה קורח חכם בתורה יותר מאהרן - עיין שפת אמת, קרח, תרמ"ו).

בעבר כך היה גם ביחס שבין בעלי החיים לאדם. בעלי החיים טבעיים יותר בטבע מאשר האדם, שזקוק לבית ולעיבוד מזונו ולבגדים כדי להתקיים בעולם. לכן דחקו החיות את קיומם של בני האדם בתחילת הדרך. עד שהאדם במעלתו השכלית, כאשר פיתח אותה, למד לעלות עליהן מכוח שכלו.

217 בראשית רבה כב,ז: "ועל מה היו מדיינין? אלא זה אומר בתחומי בית המקדש נבנה, וזה אומר בתחומי בית המקדש נבנה, שנאמר: 'ויהי בהיותם בשדה' - ואין שדה אלא בית המקדש". וז"ל ריה"ל לקמן ב,יד: "והיא הארץ הקרויה 'לפני ה'", שעליה נאמר: 'תמיד עיני ה' אלוהיך בה', ושביחס אליה קינאו וצרה עינם של הבל וקין זה בזה בראשונה - כי שניהם רצו לדעת מי משניהם מקובל להיות ממלא מקומו של אדם, סגולתו וגרעינו, שירש את הארץ כשהוא דבק בדבר האלוהי, והשני יהיה כקליפות. וקרה מה שקרה שהבל נהרג, והמלכות נשארה עקרה... "ריה"ל אינו מרחיב בזה כאן, כי כאן עוסק בסגולת האדם ולא בסגולת הארץ.

218 וז"ל ריה"ל לקמן ב,יד: "כאשר נולד שת דומה לאדם, כמו שנאמר: 'ויולד בדמותו כצלמו', הוא בא במקום הבל, כמו שנאמר: 'כי שת לי אלוהים זרע אחר תחת הבל, כי הרגו קין'. ראוי היה שייקרא בן אלוהים כמו אדם, והיה ראוי לאותה ארץ... גם הרמב"ם (מו"נ א,ז) ביאר שכוונת הפסוק לומר ששת היה ממשיכו של אדם, בניגוד לשאר בניו. וביאר שרק אותו לימד והעביר לו את השגת המושכלות.

219 בעניין "גרעין" ו"קליפות" עיין לקמן סעיף קג.

220 כמבואר לעיל סעיף מז. וכן כתב הרמב"ם במו"נ ב,מז: "כאשר לדיוק גיליהם של אותם אנשים שכתבה התורה, אומר אני שרק האיש הנזכר לבדו חי חיים ארוכים אלה, ואילו שאר האנשים חיו חיים טבעיים רגילים. חריגתו של האיש ההוא היתה בשל סיבות רבות בתזונתו והנהגתו, או על דרך הנס, ונוהגת על פי משפטיו. אין אפשרות לומר על כך משהו אחר". הרמב"ן (בראשית ה,ה) חלק על הרמב"ם: "ולא יכשר בעיני מאמר הרב... והנה אלה דברי רוח! ולמה יהיה הנס הזה בהם, והם אינם נביאים ולא צדיקים וטובים לעשות להם נס, אף כי דור אחר דור? ותיקון ההנהגה והמזון איך תאריך ימיהם כפלי כפלים מכל הדור ההוא! ויתכן שיהיו אחרים גם כן מתנהגים בטוב ההנהגה ההיא, ותאריך לכולם או לרובם. ואיך לא תגיע החכמה בהנהגה הטובה ההיא לאחד מכל בני נח אחר המבול?" ועל כן ביאר שכל הדורות ההם היו מאריכים ימים: "והסיבה באריכות ימיהם, כי

לעתים היה בהם מי שלא דבק בו²²¹ הדבר האלוהי, כגון תִּרְחַ. אבל בנו אברהם היה תלמיד סבו עֶבְרִי²²², יתר על כן, (אברהם) חי בימי נח עצמו (58 שנה). והדבר האלוהי דבק-והולך מן הסבים אל הנכדים. אברהם היה סגולת עֶבְרִ ותלמידו, ועל-פי זאת נקרא עֶבְרִי²²³. ועֶבְרִ סגולתו של שם. ושם סגולת נח, כי הוא יורשם של האזורים שבהם האקלים ממוזג, אשר במרכזם ומיטבם ארץ ישראל²²⁴, ארץ הנבואה²²⁵. יִפְתָּ יצא לצפון וְחָם לדרום. וסגולת אברהם מכל בניו — יצחק. הוא הרחיק את כל ילדיו

הערות - ילמד ענוים דרכו

אדם הראשון, מעשה ידיו של הקדוש ברוך הוא, נעשה בתכלית השלמות בנוי, בכוח, בקומה. וגם אחרי שנקנס עליו שיהיה בן מוות היה בטבעו לחיות זמן רב. וכאשר בא המבול על הארץ נתקלק עליהם האוויר, והלכו ימותם הלוך וחסור, כי עד המבול היו ימיהם באורך ההוא, ויש מהם שחיו יותר מאדם. ושם שנוולד קודם המבול חיה שש מאות, והעיל לו החוזק שנוולד בו, והזיק לו האוויר שנתקלקל. ובניו הנולדים אחר המבול - נתקצרו ימותם, ושבו לארבע מאות. ותראה שהיה זה בהם עד הפלגה, וכאשר משל עליהם שינוי האווירות בהפלגה - נתקצרו עוד ימיהם. כי פלג, אשר בימיו נפלגה הארץ, שב לחצי ימיהם למאתיים שנה. ונראה כי בדורות אברהם יצחק ויעקב היו הימים בעם שבעים ושמונים שנה, כאשר הזכיר משה רבינו בתפלתו (תהלים צ, י). אבל הצדיקים בדורותם יראת ה' תוסיף בהם ימים, כי פרעה תמה על יעקב, והוא הפליג לו בימי אבותיו, כמו שאמר: 'ולא השיגו את ימי שני חיי אבותי בימי מגוריהם'.

והנה, קושיות הרמב"ן על הרמב"ם מתורצות כאן בריה"ל, שהיה בהם חלות הדבר האלוהי בסגולה, ולכן אף שהיו רשעים היו מאריכים ימים. וקצת תימה על הרמב"ן שהכיר היטב את ספר הכוזרי ולא תירץ כן. גם בהסבר דבר ה' לקין הסביר הרמב"ן שאם ייטיב מעשיו יתעלה מעל אחיו (מה שלא אפשרי לפירוש ריה"ל שפירש שהשכינה ירדה להבל כי דווקא בו היתה הסגולה). וכן לא פירש הרמב"ן על שת שכתוב בו "ויולד בדמותו כצלמו" שהיה בו דבר מיוחד (כמו שפירשו ריה"ל והרמב"ם), אלא פירש שכך היה בכל תולדותיו של אדם הראשון.

221 היינו שהוא נולד בעל סגולה לחול בו הדבר האלוהי, אך הוא לא הוציא פוטנציאל זה מהכוח אל הפועל, ולכן הדבר האלוהי לא דבק בו ולא זכה בנבואה או בהשגחת ה' עליו כמו שזכה מי שדבק בו בפועל. אך הוא היה "נשוא" של הסגולה לבא אחריו; וכמו שכתוב כאן לגבי תרח. ועיין לקמן מאמר ג, יז (סוף עמ' 156): "מי שכולל את אלה בכוונה טהורה הוא ישראלי באמת..."

222 מכאן שהסגולה צריכה "לימוד" כדי לצאת אל הפועל. וז"ל ריה"ל בסעיף קג: "דע, כי מי שפוגש נביא, בזמן שבו הוא פוגש אותו ושומע את מלותיו האלוהיות, תארע לו רוחניות, והוא ייבדל ממינו בצלילות הנפש. הנפש שתתוקק אל אותן הדרגות ותקבל על עצמה הכנעה וטהרה". הרמח"ל בדרך השם ג, ד, ט-יא מבאר שהסיבה שצריך מלמד ומדריך כי הדרך לנבואה עלולה להטעות והוא עלול להגיע לכוחות הטומאה ולא לקדושה, ויטעו אותו.

223 עיין לעיל בסעיף מט ובדברינו שם בהערות.

224 משמע מדברי ריה"ל שהחילוק בין ארץ ישראל לשאר הארצות אינו קיצוני, ויש "ארצות ביניים", כגון מצרים, אדום, עמון ומואב. ועיין לקמן מאמר ב, יד שריה"ל אומר שארץ מצרים היא "בארץ ובעבורה", ואילו בסעיף כב כתב: "למצרים קבעו מעלה על שאר הארצות" - הרי שהיא בחוץ לארץ, אבל יש בה קרבה והכנה למדרגת ארץ ישראל.

225 ריה"ל מחבר את סגולת בני האדם לסגולת הארצות. ובתורה: "בהנחל עליון גויים בהפרידו בני אדם, יצב גבולות עמים למספר בני ישראל" (דברים לב, ח). ריה"ל מרחיב על כך מאוד במאמר ב, יד.

מהארץ הזאת המיוחדת כדי שתהיה מיוחדת ליצחק²²⁶. סגולת יצחק – יעקב. אחיו עָשׂוּ נדחה מכיון שיעקב היה ראוי לארץ ההיא. ילדי יעקב כולם סגולה²²⁷. כולם היו כשרים לדבר האלוהי. הם קיבלו את המקום המיוחד לדבר האלוהי.

כאן מתחיל הדבר האלוהי לחול על קבוצה, לאחר שקודם לא נמצא אלא ביחידים. אלהים קיבל על עצמו לשמרם, להצמיחם ולגדלם²²⁸ במצרים כמו שמגדלים עץ ששורשו טוב²²⁹ עד שהוא נושא פרי שלם הדומה לפרי הראשון שממנו הוא נָטַע, כלומר, אברהם, יצחק, יעקב ויוסף ואָחִיו²³⁰. הפרי הופיע במִשָּׁה, עליו השלום, אהרן ומרים, עליהם השלום, ובאנשים כמו בְּצִלְאֵל וְאֶהֱלִיאָב, וראשי השבטים, וכמו שבעים הזקנים, שהיו כשרים לנבואה זמן ממושך²³¹, וכמו יהושע, פְּלֹב וחור ורבים זולתם. אזי היו ראויים להופעת האור [האלוהי] עליהם ולאותה השגחה אלוהית. זאת, אף על

הערות – ילמד ענוים דרכו

226 במאמר ב, יד ביאר ריה"ל את המחלוקת בין יצחק לישמעאל בעניין הזה, ודרך אגב דחה את ניסיון הישמעאלים לראות בפסוק "והרביתי אותו במאוד מאוד" (בראשית יז, כ) רמז לחלות הדבר האלוהי על ישמעאל ורמז על הנביא מוחמד, שהרי לא מדובר שם אלא על הצלחה גשמית ואין זה קשור למדרגה האלוהית: "ביחס אליה היתה עינם של יצחק וישמעאל צרה זה בזה, עד אשר נדחה ישמעאל בתור קליפה. ואם נאמר עליו: 'הנה ברכתי אותו... והרביתי אתו במאד מאד' – הרי זה באושר של העולם הזה. אולם אחר זאת נאמר: 'זאת בריתי אקים את יצחק' – רמז שדברו בו הדבר האלוהי ואושר העולם הבא. לישמעאל אין ברית ולא לעשו, אף על פי שהיו מאושרים". כדברי ריה"ל כתב גם הרמב"ם באיגרת תימן (עמ' קלא-קלד).

227 מדוע דווקא עד יעקב היו תמיד גרעניים וקליפות ואילו אצל יעקב כולם סגולה? האם התהליך הסגולי מושפע מהבחירה של האבות ללכת אחרי ה'? בפשטות נראה שלא. התהליך הסגולי כולו אלוהי. סוף מעשה במחשבה תחילה. כמו תינוק שסוף תהליך השלמתו מהביצית המופרית קבוע מראש, ועל כן כל שלב בתהליך נובע מהתכלית הסופית. על כן לא שייך לשאול מדוע דווקא בשלב מסוים של התרבות התאים מתחיל שלב ההתמיינות. התכנית הסופית, שהיא לידת האומה ביציאת מצרים, היא הקובעת את כל השלבים בדרך.

228 שמות פרק א: "ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאוד מאוד ותמלא הארץ אותם... וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ ויקוצו מפני בני ישראל... וייטב אלוהים למילדות וירב העם ויעצמו מאוד. ויהי כי יראו המילדות את האלוהים ויעש להם בתים".

229 יחזקאל טז, ז: "רבבה כצמח השדה נתתיך ותרבי ותגדלי ותבואי בעדי עדיים..."

230 איך תיאור זה מסתדר עם תיאור יחזקאל (פרק כ) את מצבם הרוחני של עם ישראל במצרים ועם דברי הרמב"ם בהל' עבודה זרה סוף פרק א? ההסבר מובא בדברי ריה"ל מיד במשפט הבא: אכן, פרטים רבים בעם ישראל היו עובדי עבודה זרה ומחללי שבתות ומפירי ברית, כמו שאומר הנביא יחזקאל, אולם מצד שני הצליח העם לגדל בתוכם ענקי רוח כמשה אהרן ומרים והזקנים וכל ענקי הרוח האחרים. כלומר, בהסתכלות במבט כללי על כלל האומה – הפרי היה דומה לאבות האומה. "כולך – יפה רעיתי ומום אין בך". אולם יש להוסיף לכך שהדמיון לפרי אינו רק ברמה המעשית של קיום מצוות, אלא גם ברמת עוצמת הסגולה, שהיו דור של נשמות גבוהות. ריה"ל מזכיר את משה ואהרן ודומיהם כדי ללמד על הכלל: כל הדור ההוא היה דור גבוה של נשמות גבוהות כאבותיהם, וזה נעשה על ידי הפעולה האלוהית. ועיין בדבריו לקמן "אף על פי שהיו בהם ממרים נתעבים..."

231 עיין בשני הפירושים לפסוק "ויתנבאו ולא יספו" (במדבר יא, כה).

פי שהיו ביניהם ממרים נתעבים²³², אלא שהם ללא ספק סגולה במובן שהם בטבעם ובמזגם סגולה ומולידיים מי שהוא סגולה. באב הממרה נשמרת הסגולה המעורבת בו המופיעה בילדו או בנכדו בהתאם להזדככות טיפת הזרע, כפי שאמרנו לגבי תרח וזולתו, שלא דבק בהם הדבר האלוהי, אבל היה בטבעם להוליד סגולה²³³. לא היה כדבר הזה בטבעם של כל צאצאי חם ויפת. אנו רואים כגון זה בדברים הטבעיים²³⁴. מה רבים האנשים שאינם דומים כלל לאבותיהם, אבל דומים לסביבה! ²³⁵ אין ספק שאותו טבע ואותה דמיונות היו חבויים בבן אף שלא היו גלויים לחוש, כמו שטבעו של עֵבֶר היה חבוי בילדיו עד שנתגלה באברהם.

שאלות מנחות:

- ✦ כיצד קרה שעל אף שכל בני האדם נוצרו מאדם אחד, יש ביניהם הבדלים "מדרגתיים" האם קיים תהליך דומה בתוך עם ישראל?
- ✦ מה ההבדל בין מעלת משה לבין מעלת אהרן, על פי החילוק במבט "בחירה / סגולה"?

הערות - ילמד ענוים דרכו

232 כאן חוזר ריה"ל לענות על שאלת המלך: מעלת עם ישראל חוטאי העגל אינה בגלל מעלת בחירתם, אלא בגלל מעלתם הסגולית. על כן יש לכבדם, כי צורת החיים הטמונה בהם היא במדרגה מעל לצורת החיים של צדיקי האומות.

233 לקמן ה,כ: "שלמציאות יש דרגות גבוהות ונמוכות, ושמה שיש לו השגה, הכרה וחוש הוא נעלה יותר ממה שאין לו זאת, בגלל קרבתו אל דרגת הסיבה הראשונה אשר היא שכל בעצמותה. הצמח השפל ביותר נעלה בדרגתו מהמחצב האציל ביותר. הבהמה השפלה ביותר נעלה בדרגתה על הצמח האציל ביותר. האדם השפל ביותר נעלה בדרגתו מהבהמה האצילה ביותר. וכך השפל מבין המקבלים את תורת אלוהים יתעלה נעלה בדרגתו על האציל ביותר מבין אלה שלא קיבלו תורה. כי התורה שמקורה באלוהים מקנה לנפשות את דרכי ההתנהגות והתכונות של המלאכים. את זאת לא ישיג אדם במעשהו בלבד. הראיה לכך היא שההתמדה במעשי אותה תורה מעוררת לדרגת הנבואה, שהיא הדרגה האנושית הקרובה ביותר לדרגה האלוהית. בן דת הממרה טוב ממי שלא קיבל תורה, כי תורת אלוהים הקנתה לו התנהגות מלאכים שבגינה הוא אציל ועל סף דרגת המלאכים - אף שמריו שיבש אותה וקלקל אותה - כי נשאר לו ממנה רשמים והוא נשאר באש התשוקה אליה. עם זאת, לוי נתנה לו הבחירה, לא היה בוחר להיות במדרגת מי שלא קיבלו תורה. כמו שלו נתנה לאדם חולה המתייסר בכאביו הבחירה שיהפוך סוס או דג או עוף הנהנה בלי כאב ויינטל ממנו השכל המקרב אותו לדרגת האלוה, בוודאי לא היה בוחר בזה".

234 ההשוואה שעושה ריה"ל בין התפתחות הדבר האלוהי ואופן הופעתו בעולם לבין התפתחות העניינים הביולוגיים, שעוברים בתהליכים גנטיים, אינה מקרית. ריה"ל חוזר על השוואות מעין אלו לאורך כל הספר. המחשבה שהעניינים הרוחניים אינם דומים לעניינים החומריים נובעת מתפיסה כפרנית הרואה את האלוה רק כיישות עליונה וחזקה מעל לשאר היישויות, אך לא כבורא העולם. אולם האל הבורא הוא האל המצווה, והדבר האלוהי אינו אלא אחד השפעים של נותן הצורת, אשר נותן ומשפיע גם את העניין הטבעי, הנפשי והשכלי.

235 גן שהוא רצסיבי אינו מופיע אצל הבן אבל הוא נושא אותו, ועל כן יכול להתגלות בנכד או בבן.

- מדוע לא היה בעם ישראל מי שראה את עצמו ראוי יותר למנהיג במקום משה אך כן היה מי שראה עצמו ראוי לכהונה במקום אהרן?
- ✦ מדוע דווקא בין בני הסגולה לקליפות אנו מוצאים מאבק "מיהו בן הסגולה" (קין והבל, ישמעאל ויצחק, עשו ויעקב, וכן היום: הנצרות והאסלאם וישראל), מאבק שלא מצאנו כמותו בין המדרגות האחרות בדצח"ם?
- ✦ האם דוד יוצאי מצרים היו אנשים גדולים או קטנים?
- ✦ האם צדיך לכבד או לשנוא בן סגולה החוטא?